

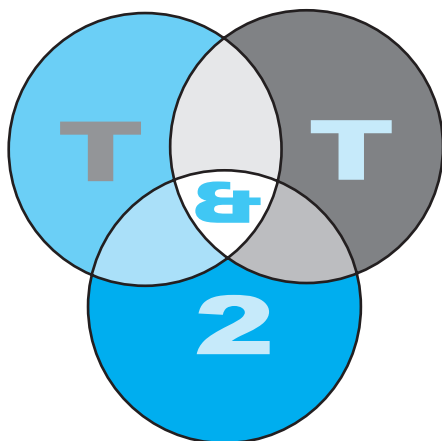
Téacs & Trialacha

An Teastas

2

Sóisearach

An Mhatamaitic Ardleibhéal

O. D. Morris

© AN GÚM

Baile Átha Cliath

Is aistriúchán é seo ar *Text & Tests 2* a d'fhoilsigh
An Cló Ceilteach, An Droichead Órga, Baile Átha Cliath 8.

An leagan Béarla
© O.D. Morris, 2001

An leagan Gaeilge
© Foras na Gaeilge, 2003

ISBN 1-85791-482-1

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a chur i gcomhad athfhála, ná a tharchur ar aon mhodh ná slí, bíodh sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, ar thaifeadadh nó eile, gan cead a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir.

Aistritheoir: Eilín Uí Mhurchú

Comhairleoir Matamaitice (an t-eagrán Gaeilge): Eibhlín Nic Fhlannchadha, Coláiste Mhuire, Baile Átha Cliath

Na Léaráidí agus an Clúdach: The Unlimited Design Company

ICPC Teo. a chuir suas an cló
Leabhair Dhaite Teo. a chlóbhuail in Éirinn

Le fáil ar an bpost uathu seo:

An Siopa Leabhar, 6 Sráid Fhearchair, Baile Átha Cliath 2. <i>ansiopaleabhar@eircom.net</i>	<i>nó</i>	An Ceathrú Póilí, Cultúrlann Mac Adam-Ó Fiaich, 216 Bóthar na bhFál, Béal Feirste BT 12 6AH. <i>acpoili@mail.portland.co.uk</i>
--	-----------	---

Orduithe ó leabhardhíoltóirí chucu seo:

Áis,
31 Sráid na bhFíiníní,
Baile Átha Cliath 2.
eolas@forasnagaeilge.ie

An Gúm, 24–27 Sráid Fhreidric Thuaidh, Baile Átha Cliath 1

Caibidil 9

9. Feidhmeanna agus Graif	. . . . .	137
Feidhmeanna	137	
Graif d’Fheidhmeanna Líneacha	141	
Graif d’Fheidhmeanna Cearnacha	144	
Brí a Bhaint as Graif – Fadhbanna Praiticiúla	151	
Súil Siar 9	156	

9

Feidhmeanna agus Graif

Roinn 9A: Feidhmeanna

Is éard is feidhm ann ná rial a thiontaíonn uimhir amháin ina huimhir eile.

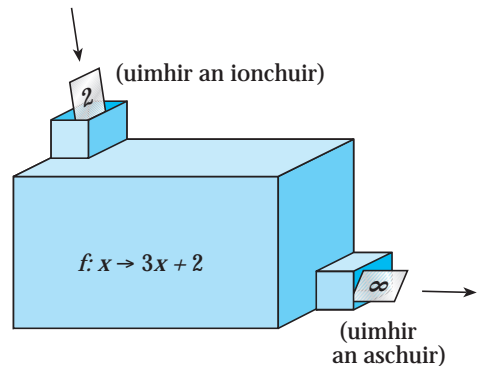
Cineál meaisín í feidhm f a thiontaíonn an t-ionchur x ina aschur $f(x)$.

Trí oibriú na rialach $f: x \rightarrow 3x + 2$ a thiontaíonn an meaisín ar deis uimhir ar bith ionchuir ina huimhir aschuir.

De réir na rialach $x \rightarrow 3x + 2$ is é an t-*aschur* a bheidh ar ionchur ar bith ná $3(\text{ionchur}) + 2$.

Más é 5 an t-ionchur dá réir sin, is é an t-*aschur* ná $3(5) + 2$, i.e. 17.

Uimhir aschuir amháin a bheidh in aghaidh gach uile uimhir ionchuir.

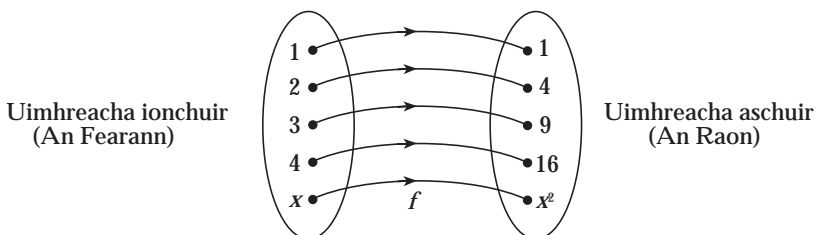

Feidhm a thugtar sa Mhatamaitic ar rial ar bith, nach mbíonn de thoradh uirthi ach aon aschur amháin in aghaidh gach aon ionchuir.

Más é f an nod ar ‘fheidhm’ againn, ní miste an rial $x \rightarrow 3x + 2$ a scríobh ar cheann ar bith de na slite seo:

$$f: x \rightarrow 3x + 2 \quad \text{nó} \quad f(x) = 3x + 2 \quad \text{nó} \quad y = 3x + 2.$$

Ní miste an fheidhm $f: x \rightarrow x^2$ a mhíniú leis an léaráid mhapála [an tsaigheadléaráid] thíos, áit a ndéantar gach uimhir a mhapáil ar a cearnóg féin.

An **fearann** a thugtar ar thacar na n-uimhreacha ionchuir $\{1, 2, 3, 4, \dots\}$.

An **raon** a thugtar ar thacar na n-uimhreacha aschuir $\{1, 4, 9, 16, \dots\}$.

Tóg an 2 thacar, $A = \{1, 2, 3\}$ agus $B = \{1, 3, 5, 7, 9, 11\}$, mar shampla.

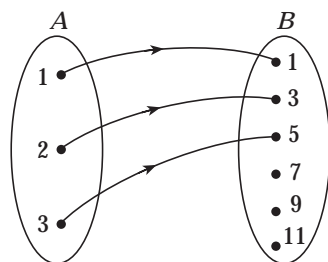
Má iarrtar orainn cúplaí na feidhme $f: x \rightarrow 2x - 1$ a liostú, ach na huimhreacha ionchuir a theacht ó thacar A agus na huimhreacha aschuir a theacht ó thacar B , ní miste iad a scríobh mar seo,

$$f: A \rightarrow B: x \rightarrow 2x - 1$$

Is iad na cúplaí seo ná

$(1, 1)$, $(2, 3)$ agus $(3, 5)$

Féach iad sin ar an léaráid mhapála ar deis.

An **fearann** a thugtar ar thacar A .

An **comhfhearann** a thugtar ar thacar B , is é sin thacar na n-aschur féideartha.

Is é **raon** f ná $\{1, 3, 5\}$, is é sin na baill den chomhfhearann atá in úsáid.

Fo-thacar den chomhfhearann is ea an raon i gcónaí.

$$\text{Arís má tá } f: Z \rightarrow N: x \rightarrow 2x^2 - 3$$

An Fearann   An Raon   An Riail

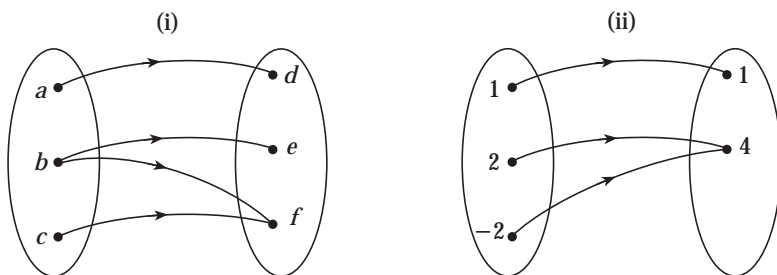
De réir f féadfaidh slánuimhir ar bith a bheith san fhearann, ach ina uimhir aiceanta a chaithfidh an raon a bheith.

De réir na 'rialach' déantar an uimhir sin a mhapáil 'ar dhá oiread chearnóg na huimhreach lúide 3'.

$$\therefore f(5) = 2(5)^2 - 3 \quad \text{i.e. } 2(25) - 3 = 47$$

Nuair is le léaráid mhapála a dhéantar feidhm a léiriú, mar a dhéantar thíos, ní dhéantar ball ar bith den fhearann a mhapáil ach ar aon bhall amháin den raon.

Scrúdaigh na léaráidí thíos:

Ní feidhm é (i) mar gur ar dhá bhall den raon a mhapáiltear b .

Ach feidhm is ea (ii) mar nach mhapáiltear ball ar bith den fhearann ach ar aon bhall amháin den raon.

Sampla 1

Ar R a dhéantar feidhm f agus feidhm g a shainiú i gcás gur mar seo atá
 $f: x \rightarrow x + 5$ agus $g: x \rightarrow x^2 - 1$.

Faigh (i) $f(3)$ (ii) $g(-3)$ (iii) $f(2k)$ (iv) $g(k + 1)$

Cé na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = g(x)$?

$$\begin{aligned} \text{(i)} \quad f(x) &= x + 5 \\ \Rightarrow f(3) &= 3 + 5 \\ &= 8 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{(ii)} \quad g(x) &= x^2 - 1 \\ g(-3) &= (-3)^2 - 1 \\ &= 9 - 1 = 8 \end{aligned}$$

$$\text{(iii)} \quad f(2k) = 2k + 5$$

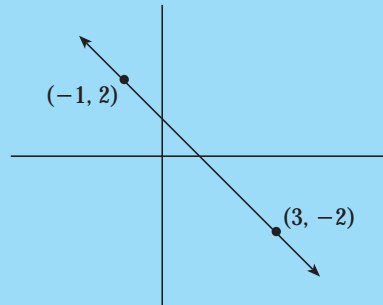
$$\begin{aligned} \text{(iv)} \quad g(k + 1) &= (k + 1)^2 - 1 \\ &= k^2 + 2k + 1 - 1 = k^2 + 2k \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} f(x) = g(x) &\Rightarrow x + 5 = x^2 - 1 \\ &\Rightarrow x^2 - x - 6 = 0 \\ &\Rightarrow (x - 3)(x + 2) = 0 \\ &\Rightarrow x = 3 \text{ nó } x = -2 \end{aligned}$$

Sampla 2

Féach sa léaráid cuid de ghraf
na feidhme $y = ax + b$.

Faigh luach a agus luach b .

$$\begin{aligned} (3, -2) \in y = ax + b \\ \Rightarrow -2 = 3a + b \text{ i.e. } 3a + b = -2 \dots \textcircled{1} \end{aligned}$$

$$(-1, 2): 2 = -a + b \text{ i.e. } -a + b = 2 \dots \textcircled{2}$$

$$\text{Dealú ansin: } 4a = -4 \Rightarrow a = -1$$

$$\text{Ó } \textcircled{1}: 3(-1) + b = -2$$

$$\Rightarrow -3 + b = -2 \Rightarrow b = 1$$

$$\therefore a = -1 \text{ agus } b = 1$$

Triailcheistanna 9A

1. Má tá $f(x) = 2x - 3$, faigh iad seo:

(i) $f(1)$ (ii) $f(0)$ (iii) $f(2)$ (iv) $f(-1)$ (v) $f(-3)$.

2. Má tá $f(x) = x^2 - 3$, faigh iad seo:

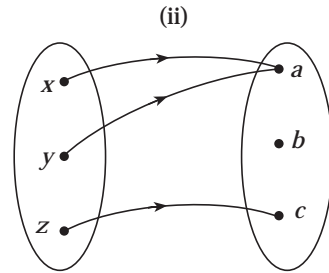
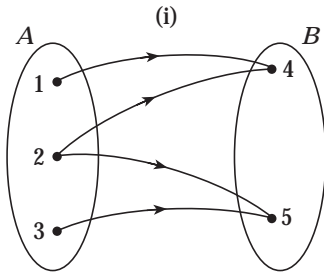
(i) $f(0)$ (ii) $f(1)$ (iii) $f(2)$ (iv) $f(-2)$ (v) $f(-4)$.

3. Is feidhm é $f: x \rightarrow 2x - 5$. Más é $\{-1, 0, 2, 5\}$ fearann f , faigh raon f .

4. Má tá $f(x) = 5x - 2$, réitigh na cothromóidí seo a leanas:

(i) $f(x) = 8$ (ii) $f(x) = 3$ (iii) $f(k) = -12$

5. An feidhmeanna iad an dá léaráid mhapála seo?

6. Má tá $f(x) = 3x - 2$ agus $g(x) = 2 - 4x$, réitigh na cothromóidí seo a leanas:

(i) $f(x) = 4$ (ii) $g(x) = -10$ (iii) $g(x) = f(4)$.

7. Má tá $f(x) = 5x - 1$, faigh iad seo:

(i) $f(-3)$ (ii) $f(\frac{1}{5})$ (iii) $f(k)$ (iv) $f(2k)$ (v) $f(2k - 1)$.

8. Dhá fheidhm iad $f: x \rightarrow 2x^2 - 1$ agus $g: x \rightarrow x + 2$.

Réitigh na cothromóidí seo:

(i) $f(x) = 3$ (ii) $g(x) = f(3)$ (iii) $f(x) = g(x)$.

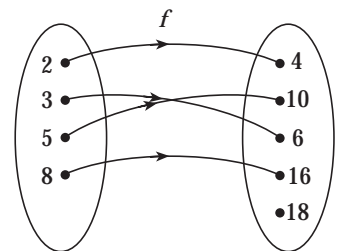
9. (i) Má tá $g(x) = \frac{x - 2}{5}$, faigh an luach ar k a dhéanann $g(k) = 2$.

(ii) Mar seo a shainítear feidhm áirithe: $f: R \rightarrow R: x \rightarrow 3x - 4$.

Cén luach ar k a dhéanann $f(k) + f(2k) = 0$?

10. Féach ar deis léaráid mhapála na feidhme f .

- (i) Scríobh síos fearann f .
- (ii) Scríobh síos raon f .
- (iii) Scríobh síos comhfhearann f .

11. Mar seo a shainítear feidhm áirithe: $f: x \rightarrow 4x - 5$.

- (i) Faigh $f(3)$.
- (ii) Cén luach ar k a dhéanann $kf(3) = f(10)$.

12. Mar seo a shainítear feidhm $f(x) = 1 + \frac{2}{x}$.

- (i) Faigh luach $f(-4)$ agus luach $f(\frac{1}{5})$.
- (ii) Faigh an luach ar x a dhéanann $f(x) = 2$.
- (iii) Má tá $kf(2) = f(\frac{1}{2})$, faigh luach k .

13. Má tá $f: x \rightarrow x^2 - x + 3$, faigh iad seo:
 (i) $f(2)$ (ii) $f(-3)$ (iii) $f(k)$ (iv) $f(k + 3)$.
14. Is feidhm é $h: x \rightarrow x^2 + x + q$ mar a bhfuil $q \in \mathbb{Z}$.
 (i) Má tá $h(-3) = 0$, faigh luach q .
 (ii) Réitigh an chothromóid $h(x + 5) = 0$.
15. Dhá fheidhm iad:
 $f: x \rightarrow 4x$ agus $g: x \rightarrow x + 1$.
 Má tá $g(3) + k[f(3)] = 8$, faigh luach k .
16. Is dhá fheidhm iad $h: x \rightarrow 2x + a$ agus $k: x \rightarrow b - 5x$; is réaduimhreacha iad a agus b .
 Má tá $h(1) = -5$ agus $k(-1) = 4$, faigh luach a agus luach b .
17. Ar R a shainítear feidhm $g: x \rightarrow ax^2 + bx + 1$.
 Má tá $g(1) = 0$ agus $g(2) = 3$, scríobh síos dhá chothromóid a mbeidh a agus b iontu.
 Réitigh na cothromóidí seo, agus faigh luach a agus luach b .
18. Mar seo a shainítear feidhm f agus feidhm g :
 $f: x \rightarrow x^2 + 1$ agus $g: x \rightarrow ax + b$, ach a agus b a bheith tairiseach.
 Má tá $f(0) = g(0)$, agus má tá $g(2) = 15$, faigh luach a agus luach b .
19. Mar seo a shainítear feidhm: $f(x) = \sqrt{\frac{12}{x}}$, ach $x > 0$.
 (i) Sloinn $f(27)$ ina chodán san fhoirm is simplí.
 (ii) Má tá $f(x) = 4\sqrt{3}$, faigh luach x .
20. Mar seo a shainítear feidhm f agus feidhm g :
 $f: x \rightarrow 3x + 1$ agus $g: x \rightarrow x^2 - 2$.
 (i) Faigh $f(-\frac{1}{3})$ agus $g(3x)$.
 (ii) Faigh an luach ar k a dhéanann $f(3) = kf(-2)$.
 (iii) Faigh an luach ar x a dhéanann $[f(x)]^2 = g(3x)$.
21. Sainiú ar fheidhm is ea $f: x \rightarrow ax^2 + bx + c$.
 Má tá $f(0) = 1$, faigh luach c .
 Má tá $f(1) = 0$ agus $f(-1) = 0$, faigh luach a agus luach b .
22. Mar seo a shainítear f agus g :
 $f: x \rightarrow 3x - 2$ agus $g: x \rightarrow 2x^2 - 1$.
 Réitigh na cothromóidí seo:
 (i) $f(2k - 3) = 7$ (ii) $g(k + 1) = 17$.

Roinn 9B: Graif d'Fheidhmeanna Líneacha

Cuir i gcás an fheidhm $f(x) = 3x - 2$.

Féadfar an fheidhm a scríobh ina tacar cúplaí ach luachanna difriúla a bheith ar x .

Mar shampla:

$f(1) = 3(1) - 2 = 1 \Rightarrow (1, 1)$, is cúpla de chuid f é.

$f(2) = 3(2) - 2 = 4 \Rightarrow (2, 4)$, is cúpla eile de chuid f é.

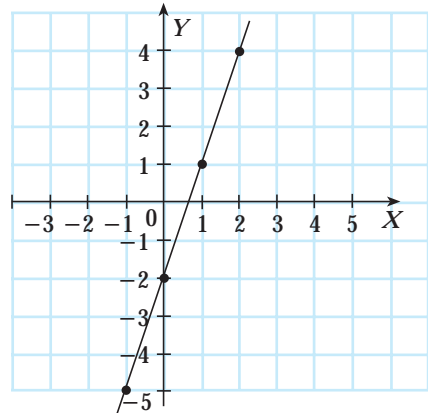
Cúplaí eile fós de chuid f is ea $(0, -2)$, $(-1, -5)$, ...

Féach ar deis rianú ar na cúplaí sin, agus líne á gceangal le chéile.

Ós rud é gur líne é graf $f(x) = 3x - 2$, deirimid gur feidhm **líneach** é $f(x)$.

San fhoirm $f(x) = ax + b$ is gnách leis an bhfeidhm líneach a bheith, agus a agus b a bheith tairiseach.

San fheidhm $f(x) = 3x - 2$ is é $f(x)$ luach an aschuir in aghaidh an ionchuir a thugtar. Nuair a tharraingítear graf d'fheidhm, is minic gurb áisiúla y a scríobh ná $f(x)$. Mar sin ní miste $f(x) = 3x - 2$ a scríobh mar $y = 3x - 2$.

Is í an líne an fheidhm is éasca a ghrafadh mar nach mbíonn ag teastáil ach dhá phointe.

Is gnách go dtugtar fearann na feidhme a bhíonn le grafadh.

Mar seo a scríobhtar an fearann $x = -2$ go $x = 3$, agus iad sin féin san áireamh: $-2 \leq x \leq 3$.

Sampla 1

Tarraing graf na feidhme $f(x) = 2x - 4$ san fhearann $-1 \leq x \leq 4$.

Faigh iad seo ar an ngraf:

(i) $f(3)$ (ii) an luach ar x a dhéanann $f(x) = -2$.

$$f(x) = 2x - 4 \Rightarrow y = 2x - 4.$$

Is é an luach is lú agus an luach is mó ar x a bheimid a oibriú san fhearann a thugtar.

$$x = -1 \Rightarrow y = 2(-1) - 4 = -6 \\ \Rightarrow \text{is pointe amháin é } (-1, -6)$$

$$x = 4 \Rightarrow y = 2(4) - 4 = 4 \\ \Rightarrow (4, 4) \text{ an dara pointe}$$

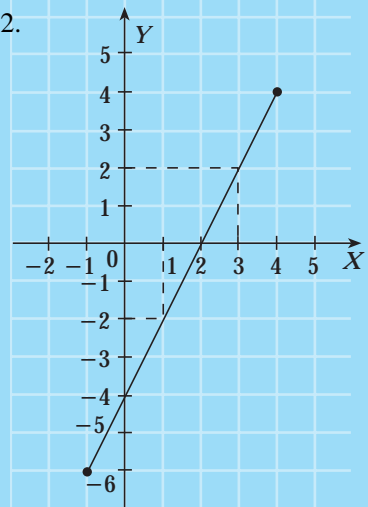
Déantar na pointí $(-1, -6)$ agus $(4, 4)$ a mharcáil, agus iad a cheangal le chéile ansin ina líne, mar a léirítear.

(i) Is ionann $f(3)$ agus an y -luach, agus $x = 3$.

Is léir ar an ngraf gurb é 2 an freagra air sin, i.e., $f(3) = 2$.

(ii) $f(x) = -2 \Rightarrow y = -2$

$x = 1$ an luach ar x ar an ngraf le linn do $y = -2$.

Líne a Tharraingt ar Mhodh na hIdirlíne

Más san fhoirm $3x - 4y = 12$, cuir i gcás, a bhíonn cothromóid líne, is áisiúla an dá phointe a dhéanamh amach san áit a dtrasnaíonn an líne an x -ais agus an y -ais.

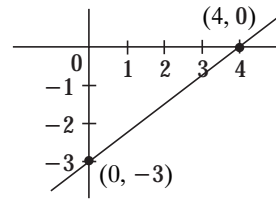
$$3x - 4y = 12$$

$$x = 0 \Rightarrow y = -3 \Rightarrow (0, -3), \text{ sin pointe amháin ar an líne}$$

$$y = 0 \Rightarrow x = 4 \Rightarrow (4, 0), \text{ sin é an dara pointe ar an líne}$$

Ceanglaítear an dá phointe sin, agus sin agat an líne atá ag teastáil.

Modh na hIdirlíne is gnách a thabhairt ar an modh sin.

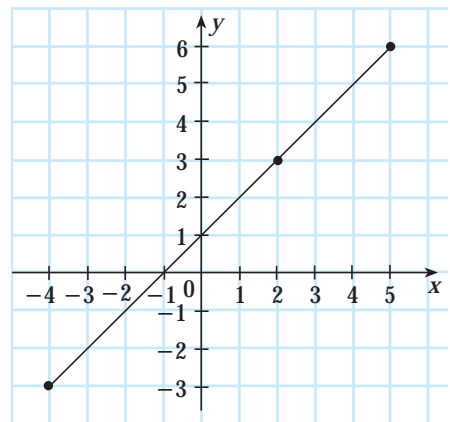

Triailcheistanna 9B

1. Tarraing graf $f(x) = 2x - 3$ san fhearann $-1 \leq x \leq 4$.
2. Tarraing graf $f(x) = 3x - 5$ san fhearann $0 \leq x \leq 4$.
3. Tarraing graf $g(x) = 3 - 2x$ san fhearann $-1 \leq x \leq 4$.
4. Tarraing graf $f(x) = 6 - 2x$ san fhearann $-2 \leq x \leq 4$.
Déan amach an méid seo le cabhair an ghraif:
(i) $f(1)$ (ii) $f(0)$ (iii) luach x má tá $f(x) = 4$.
5. Féach graf na líne $f(x) = \dots\dots$
ar deis.

Scrúdaigh an graf agus scríobh síos:

- (i) $f(3)$ (ii) $f(0)$ (iii) $f(-4)$
- (iv) luach x nuair atá $f(x) = -2$
- (v) luach x nuair atá $f(x) = 6$.

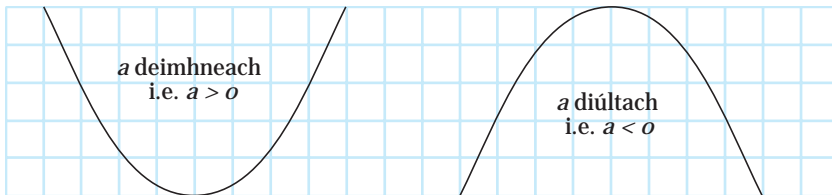
6. Tarraing na línte $y = 5 - x$ agus $y = 2x - 4$ ar na haiseanna céanna, san fhearann $0 \leq x \leq 4$. Scríobh síos, le cabhair an ghraif, pointe trasnaithe an dá líne.

7. Tarraing, ar Mhodh na hIdirlíne, graif na línte seo:
 (i) $3x + 2y = 6$ (ii) $4x - 3y = 12$ (iii) $5x - 4y = 20$.
8. Tarraing, ar Mhodh na hIdirlíne, an dá líne seo a leanas ar an ngraif céanna:
 $2x + y = 4$ agus $x - y = 2$.
 Cén áit a dtrasnaíonn an dá líne a chéile?

Roinn 9C: Graif d'Fheidhmeanna Cearnacha

Feidhm **chearnach** a thugtar ar fheidhm san fhoirm $y = ax^2 + bx + c$; tairiseach atá a , b , agus c .

Má tharraingítear graf d'fheidhm chearnach, is cuar mín a gheobhaimid ar nós na gceann a léirítear thíos. Más deimhneach a bhíonn a , is é an cruth ar an taobh clé a gheobhaimid, agus más diúltach a bhíonn a , is é an cruth ar an taobh deas a gheobhaimid.

Maidir leis an bhfeidhm chearnach de, d'fhoghlaim tú roimhe seo conas tábla cúplaí a dhéanamh amach, agus conas graf na feidhme a tharraingt dá réir sin. Cabhróidh an sampla thíos leat dul siar ar na céimeanna a bhíonn i gceist.

Sampla 1

Tarraing graf na feidhme $y = x^2 - 2x - 3$ san fhearann $-2 \leq x \leq 4$.

Faigh amach an méid seo le cabhair an ghraif:

- (i) na luachanna ar x le linn do $y = 0$
- (ii) na luachanna ar x le linn do $y = 2$
- (iii) an t-íosphointe sa chuar
- (iv) an chothromóid le haghaidh ais siméadrachta an chuair
- (v) fréamhacha na cothromóide $x^2 - 2x - 1 = 0$

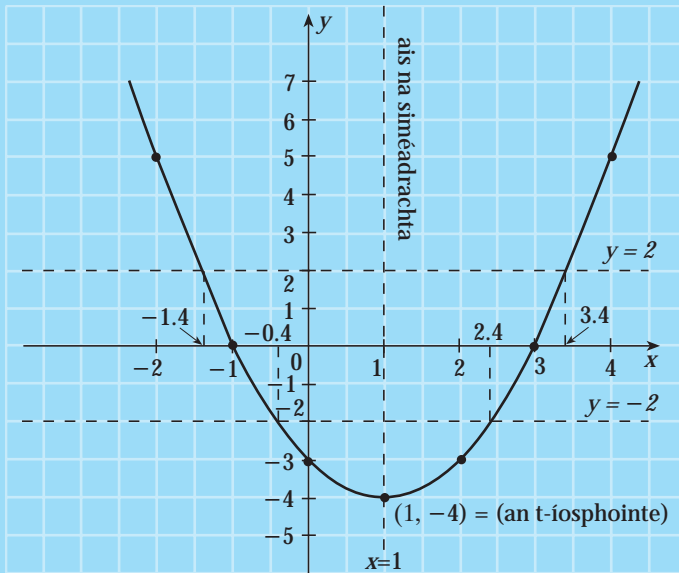
Mar seo a leagaimid amach tábla na n-ordphéirí:

$x =$	-2	-1	0	1	2	3	4
x^2	4	1	0	1	4	9	16
$-2x$	4	2	0	-2	-4	-6	-8
-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3
$y =$	5	0	-3	-4	-3	0	5

Is iad seo na cúplaí a fhaightear:

$(-2, 5)$, $(-1, 0)$, $(0, -3)$, $(1, -4)$, $(2, -3)$, $(3, 0)$ agus $(4, 5)$.

Nuair a dhéantar na hordphéirí seo a rianú faighimid an cuar seo a leanas:

(i) Is iad $x = -1$ agus $x = 3$ na luachanna ar x le linn do $y = 0$.

[Is iad seo x -luachanna na bpointí ar an gcuar le linn do na y -luachanna a bheith cothrom le 0, i.e. $(-1, 0)$ agus $(3, 0)$].

(ii) Más mian leat na luachanna ar x a fháil a dhéanann $y = 2$, tarraing an líne $y = 2$ mar a léirítear, agus scríobh síos ansin x -luachanna na bpointí a dtrasnaíonn an líne sin an cuar.

$$\therefore x = 1.4 \text{ agus } x = 3.4$$

(iii) Is é $(1, -4)$ an t-íosphointe nó an pointe is ísle ar an gcuar.

(iv) Is é $x = 1$ cothromóid ais siméadrachta an chuair.

(v) Más mian linn fréamhacha na cothromóide $x^2 - 2x - 1 = 0$ a fháil ón ngraf, ní mór an chothromóid a chur sa chruth seo:

$$\text{feidhm ghraftha} = k \dots \left[\begin{array}{l} x^2 - 2x - 3 + 2 = 0 \\ \Rightarrow x^2 - 2x - 3 = -2 \end{array} \right]$$

$$\text{i.e. } x^2 - 2x - 3 = -2 \\ \text{nó } y = -2$$

Más mian linn an chothromóid sin a réiteach tarraingimid an líne $y = -2$, agus faighimid amach ansin x -luachanna na bpointí a dtrasnaíonn an líne sin an cuar, mar a léirítear.

$$\therefore x = -0.4 \text{ nó } x = 2.4.$$

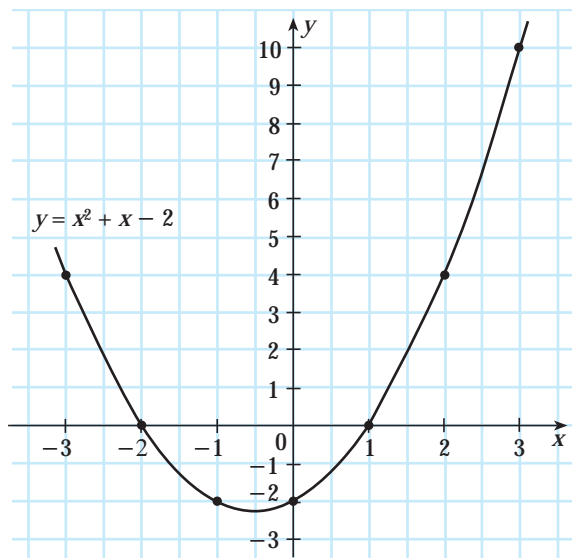
Cén uair a bhíonn Feidhm Diúltach?

Féach ar deis graf na feidhme $f(x) = x^2 + x - 2$ san fhearann $-3 \leq x \leq 3$.

Deirtear gur **diúltach** a bhíonn luach feidhme nuair is **taobh thíos** den x -ais a bhíonn an cuar. Diúltach a bhíonn sé mar gur diúltach a bhíonn luach $f(x)$ (nó an y -luach).

Mar sin **diúltach** a bhíonn an fheidhm le linn $-2 < x < 1$.

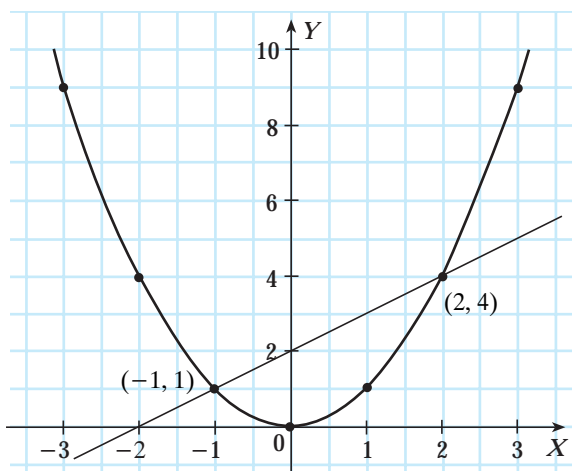
Deimhneach a bhíonn sé le linn $x > 1$ nó $x < -2$.

Graif a Thrasnaíonn a Chéile

Féach thíos graf de na feidhmeanna seo.

$f(x) = x^2$ (i.e. $y = x^2$) agus $g(x) = x + 2$ (i.e. $y = x + 2$)

Tabhair faoi deara gur ag na pointí $(-1, 1)$ agus $(2, 4)$ a thrasnaíonn an cuar $f(x)$ agus an líne $g(x)$ a chéile. Mar seo atá ag na pointí trasnaithe sin: $f(x) = g(x)$,
i.e. $x^2 = x + 2$.

Tabhair faoi deara freisin gurb ionann fréamhacha $x^2 = x + 2$, i.e., $x^2 - x - 2 = 0$, agus x -luachanna na bpointí a dtrasnaíonn an dá ghráf a chéile iontu, i.e. $x = -1$ agus 2 .

Cuimhnigh
air seo

Más dhá fheidhm iad $f(x)$ agus $g(x)$ is féidir an chothromóid $f(x) = g(x)$ a réiteach ach graif na bhfeidhmeanna a tharraingt ar comhscála ar na haiseanna céanna, agus x -luachanna phointí trasnaithe na ngraf a scríobh síos.

Tabhair faoi deara ar an ngraf thuas go bhfuil $g(x) > f(x)$, i.e. gur os cionn an chuir atá an líne ó $x = -1$ go $x = 2$

i.e. $g(x) > f(x)$ le linn do $-1 < x < 2$.

Triailcheistanna 9C

1. Tarraing graf na feidhme $y = x^2 - 4x$ san fhearann $-1 \leq x \leq 5$, $x \in R$.

Faigh amach an méid seo ón ngraf:

- comhordanáidí na bpointí a dtrasnaíonn an graf an x -ais iontu
- na luachanna ar x a dhéanann $y = 3$
- comhordanáidí íospointe an chuir
- an chothromóid le haghaidh ais siméadrachta an chuir.

2. Tarraing graf na feidhme $f(x) = 2x^2 - x - 3$ san fhearann $-2 \leq x \leq 3$.

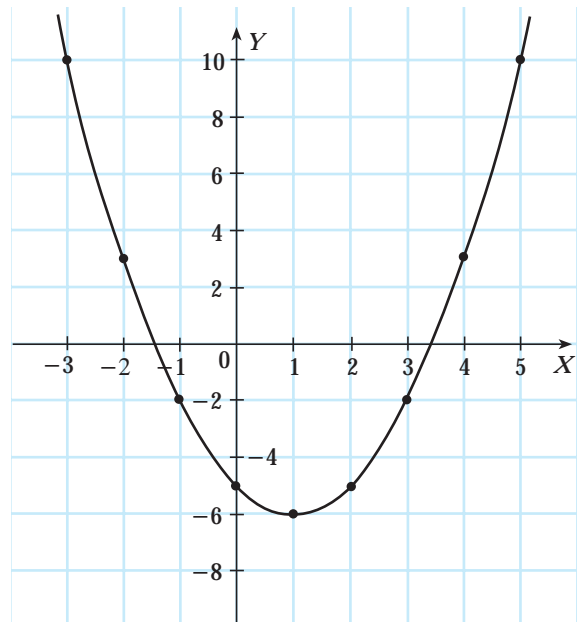
Faigh amach an méid seo ón ngraf:

- na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 0$
- na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 6$.

3. Féach an graf $f(x) = x^2 - 2x - 5$ ar deis.

Scrúdaigh an graf agus scríobh síos an méid seo:

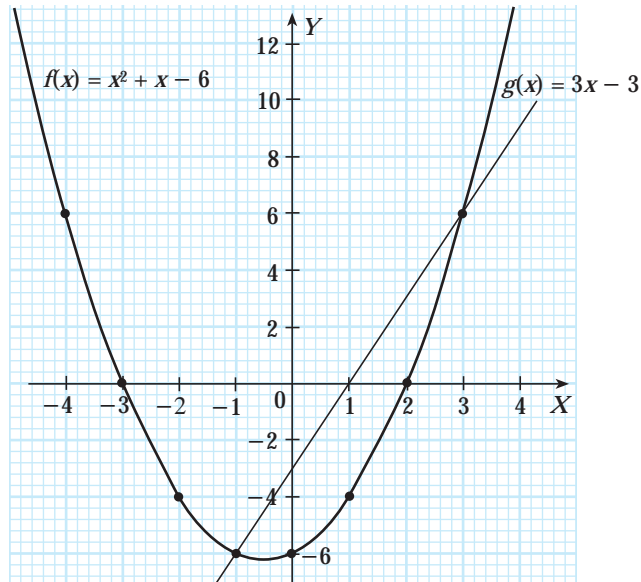
- $f(-3)$ agus $f(1)$
- na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 0$
- na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 6$
- íospointe an chuir
- íosluach $f(x)$
- an raon luachanna ar x a fhágann diúltach $f(x)$.

4. Déan cóip den tábla thíos agus comhlánaigh é.

$x =$	-2	-1	0	1	2	3	4
$2 =$	2		2			2	
$x =$	-2		0			3	
$-x^2 =$	-4		0			-9	
$y =$	-4		2			-4	

- (i) Tarraing graf na feidhme san fhearann $-2 \leq x \leq 4$.
- (ii) Réitigh na cothromóidí seo le cabhair an ghraif:
 (a) $2 + x - x^2 = 0$ (b) $2 + x - x^2 = -3$.
- (iii) Scríobh síos na comhordanáidí ag uasphointe an chuair.
- (iv) Ar an x -ais nó os a cionn atá an cuar le linn do luachanna áirithe a bheith ar x . Cé na luachanna?
5. Tarraing graf na feidhme $f(x) = -2x^2 + 7x - 3$ san fhearann $-1 \leq x \leq 4$. Déan iad seo a mheas ón ngraf agat:
- (i) $f(2.5)$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = -3$
- (iii) fréamhacha na cothromóide $-2x^2 + 7x - 1 = 0$
- (iv) na comhordanáidí ag uasphointe an chuair
- (v) an raon luachanna ar x a dhéanann $f(x)$ deimhneach.
6. Féach thíos na graif $f(x) = x^2 + x - 6$ agus $g(x) = 3x - 3$.

Déan amach an méid seo ón ngraf:

- (i) $f(-2)$ agus $g(3)$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
- (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 4$
- (iv) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
- (v) an raon luachanna ar x a dhéanann $f(x) \leq g(x)$
- (vi) fréamhacha na cothromóide $x^2 + x - 4 = 0$
- (vii) luach $f(1) + g(1)$.

7. Déan na feidhmeanna seo a ghráfadh ar na haiseanna agus ar an scála céanna:

$f: x \rightarrow x^2 + 3x - 3$ agus $g: x \rightarrow x - 2$ san fhearann $-4 \leq x \leq 2$, $x \in \mathbb{R}$

Déan an méid seo amach ón ngraf:

- (i) fréamhacha na cothromóide $x^2 + 3x - 3 = 0$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $x^2 + 3x - 3 = -2$
- (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
- (iv) íosluch $f(x)$.

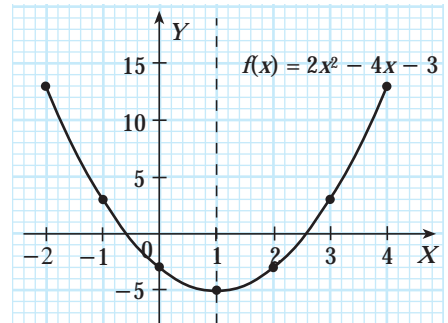
8. Féach ar deis graf na feidhme seo

$$f(x) = 2x^2 - 4x - 3$$

san fhearann $-2 \leq x \leq 4$.

Scrúdaigh an graf agus scríobh síos an méid seo:

- (i) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 5$
- (iii) íospointe an chuair
- (iv) an chothromóid le haghaidh ais siméadrachta an chuair
- (v) na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 13$
- (vi) an fearann luachanna ar x a dhéanann $f(x)$ diúltach.

9. Déan cóip den tábla seo a leanas, comhlánaigh é, agus tarraing graf na feidhme

$f: x \rightarrow 4 + 3x - x^2$

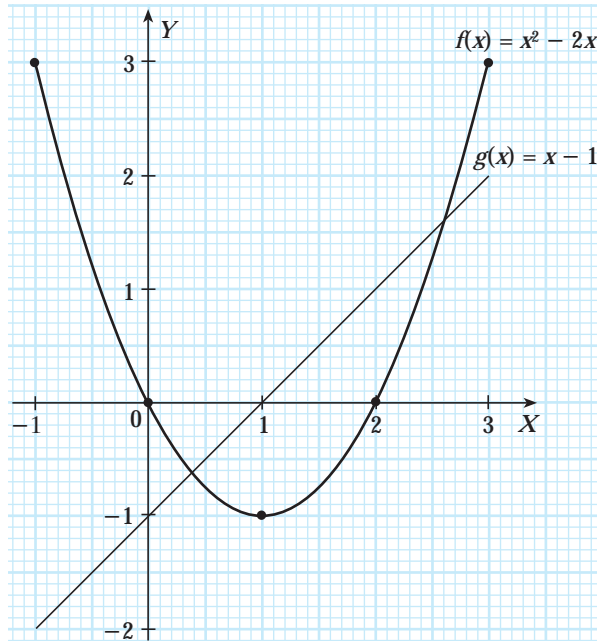
$x =$	-2	-1	0	1	2	3	4	5
$f(x) = 4 + 3x - x^2 =$				6		4	0	

Tarraing graf $g: x \rightarrow x + 3$ ar na haiseanna agus ar an scála céanna. Faigh iad seo le cabhair an ghraif, chomh beacht agus is féidir leat:

- (i) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 2$
- (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
- (iv) uaspoinnte an chuair
- (v) an raon luachanna ar x a fhágann $f(x)$ deimhneach.

10. Féach na graif $f(x) = x^2 - 2x$ agus $g(x) = x - 1$ san fhearann $-1 \leq x \leq 3$.

Scrúdaigh an graf agus scríobh síos:

- (i) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
  - (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 1.5$
  - (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
  - (iv) an chothromóid le haghaidh ais siméadrachta an chuair
  - (v) na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 2.5$
  - (vi) fréamhacha na cothromóide $x^2 - 2x - 2 = 0$
  - (vii) an raon luachanna ar x a dhéanann $f(x)$ diúltach.
11. Bíodh na haiseanna agus na scálaí céanna agat, agus tarraing graf de na feidhmeanna $f: x \rightarrow 3x^2 - 2x - 5$ agus $g: x \rightarrow 4 - 2x$ san fhearann $-2 \leq x \leq 3$, $x \in R$. Déan an méid seo amach ón ngraf:
- (i) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
  - (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 3$
  - (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
  - (iv) íospointe an chuair
  - (v) fearann luachanna ar x a fhágann $f(x) < g(x)$.

Roinn 9D: Brí a Bhaint as Graif — Fadhbanna Praiticiúla

1. Feidhm a Scríobh ó Ghraf a Thugtar

Féach ar deis graf d'fheidhm chearnach. Ag $(3, 0)$ agus $(-1, 0)$ a thrasnaíonn an graf an x -ais.

Mura dtugtar cothromóid na feidhme dúinn féadfaimid an t-eolas a bhaint as an ngraf féin agus an fheidhm a scríobh síos san fhoirm seo:

$$f(x) = x^2 + bx + c$$

Ach $(3, 0) \in$ den chuar, $\Rightarrow$ sásaíonn $x = 3$ an chothromóid $x^2 + bx + c = 0$

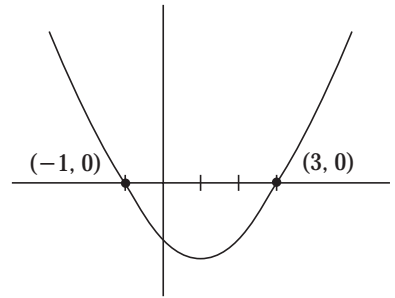
$$\Rightarrow 9 + 3b + c = 0 \Rightarrow 3b + c = -9 \dots \textcircled{1}$$

$(-1, 0) \in$ den chuar chomh maith $\Rightarrow$ sásaíonn $x = -1$ an chothromóid $x^2 + bx + c = 0$ chomh maith.

$$\Rightarrow 1 - b + c = 0 \Rightarrow -b + c = -1 \dots \textcircled{2}$$

Réiteach na gcothromóidí $\textcircled{1}$ agus $\textcircled{2}$: $b = -2$ and $c = -3$

$$\Rightarrow f(x) = x^2 - 2x - 3$$

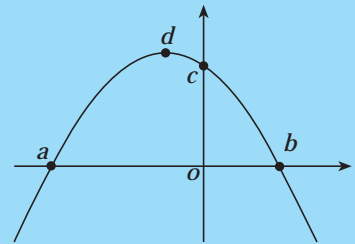

Sampla 1

Féach ar deis graf na feidhme

$$y = 8 - 2x - x^2.$$

Faigh comhordanáidí na bpointí a , b , c agus d . Is é d pointe casaidh an chuair.

$y = 0$ ag na pointí a agus b .

Má réitimid an chothromóid $8 - 2x - x^2 = 0$ gheobhaimid luach a agus luach b .

$$8 - 2x - x^2 = 0 \Rightarrow x^2 + 2x - 8 = 0$$

$$\Rightarrow (x + 4)(x - 2) = 0$$

$$\Rightarrow x = -4 \quad \text{nó} \quad x = 2$$

$$\Rightarrow a = (-4, 0) \quad \text{agus} \quad b = (2, 0).$$

$x = 0$ ag an bpointe c .

Nuair atá $x = 0$, tá $y = 8 - 2(0) - (0)^2 \Rightarrow y = 8$

$$\therefore c = (0, 8)$$

Leath slí idir x -luach a agus x -luach b atá x -luach an pointe d , is é sin, leath slí idir -4 agus 2 .

$$\therefore \text{is é } -1 \text{ } x\text{-luach } d$$

Gheobhaimid y -luach d , ach -1 a chur in áit x .

$$\Rightarrow y = 8 - 2(-1) - (-1)^2$$

$$= 8 + 2 - 1 = 9$$

$$\therefore d = (-1, 9)$$

$$\therefore a = (-4, 0), b = (2, 0), c = (0, 8) \text{ agus } d = (-1, 9)$$

2. Fadhbanna sa Saol

Is iomaí fadhb mhatamaitice sa saol a mbaintear leas as cothromóidí cearnacha agus í á réiteach. Ní hannamh leas á bhaint as graf na gothromóidí sin chun cuid de na fadhbanna sin á léiriú, mar is léir ar an sampla seo a leanas.

Sampla 2

Féach ar deis graf na feidhme

$$f(x) = 7 + 5x - 2x^2$$

san fhearann $-1 \leq x \leq 4$.

Réitigh í seo le cabhair an ghraif:

$$7 + 5x - 2x^2 = 0.$$

Is é $f(x)$ an airde ina méadair a bhaineann cáithnín amach a chaitear ó leibheál na talún, ón bpointe a bhfuil $x = -1$. Do leibheál na talún a sheasann an x -ais. 4.5 soicind go baileach a bhí an cáithnín ag eitilt tríd an aer ó phointe a scaoilte go dtí gur bhuaíl sé an talamh.

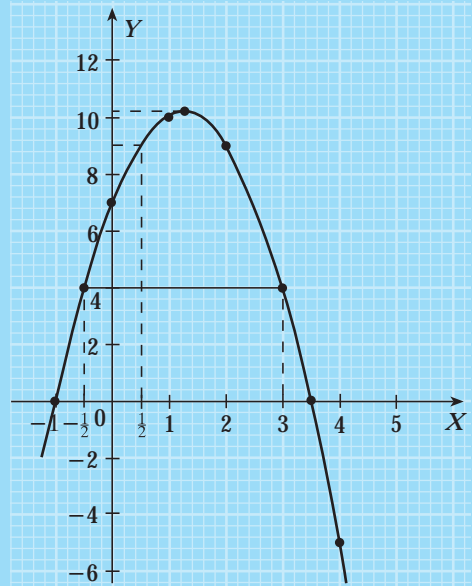
Déan an méid seo amach le cabhair an ghraif:

- (i) an uasairde a bhaineann an cáithnín amach
- (ii) an airde a bhaineann an cáithnín amach tar éis dó eitilt 1.5 soicind.
- (iii) an méid soicindí a bhí an cáithnín 4 m nó níos mó os cionn na talún.

Fréamhacha na cothromóide $7 + 5x - 2x^2 = 0$ de réir an ghraif

$$\Rightarrow x = -1 \quad \text{nó} \quad x = 3.5$$

- (i) $10\frac{1}{8}$ méadar an uasairde a bhaineann an cáithnín amach.
- (ii) Chun an airde a bhaintear amach tar éis 1.5 soicind a fháil déantar líne ingearach a tharraingt ó $x = \frac{1}{2}$ go dtí go mbuaileann sí leis an gcuar. Is é 9 méadar an y -luach cuí (i.e. an airde).
- (iii) Más mian leat a fháil amach an méid soicindí bhí an gráinnín 4 m nó níos mó os cionn na talún, tarraing an líne $y = 4$, agus léigh x -luachanna na bpointí a dtrasnaíonn an líne an cuar iontu. Is iad -0.5 agus 3 na hx -luachanna seo.
 $\therefore 3.5$ an méid soicindí

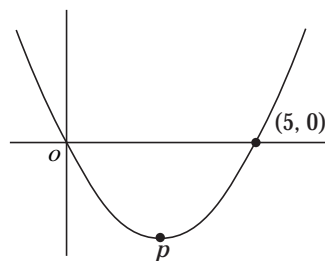
Triailcheisteanna 9D

1. Is ionann an fheidhm ghraftha ar deis agus $f(x) = x^2 + bx + c$.

$b, c \in \mathbb{Z}$.

Ag an mbunphointe agus ag $(5, 0)$ a thrasnaíonn an graf an x -ais.

- Faigh luach b agus luach c .
- Faigh comhordanáidí p , íospointe an chuair.
- Faigh an chothromóid le haghaidh ais siméadrachta an chuair.

2. Má tá $f(x) = 4 - 3x - x^2$, $x \in \mathbb{R}$, déan cóip den tábla thíos agus comhlánaigh é:

$x =$	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2
$f(x)$	-6	0		6				

Tarraing an graf $f(x)$ san fhearann $-5 \leq x \leq 2$.

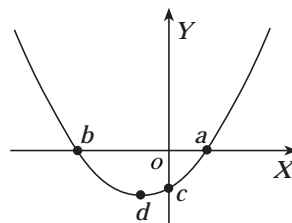
Léirítear sa ghráf an teocht ina céimeanna C , a tógadh gach dhá uair an chloig idir 6 a.m. ($x = -5$) agus 8 p.m. ($x = 2$) i gcathair áirithe.

Déan amach an méid seo ón ngraf:

- an teocht ar 11 a.m.
  - am na huasteochta
  - na hamanta arb é 3° an teocht
  - cé mhéad uair an chloig a bhí an teocht ag an reophointe nó os a chionn?
3. Is éard atá sa chuar ar deis ná graf na feidhme

$$y = x^2 + 2x - 3$$

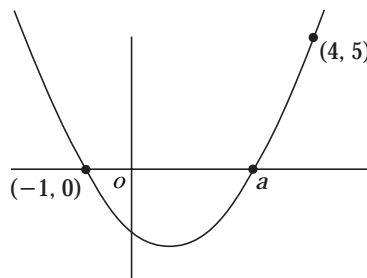
Más é d íospointe an chuair, faigh comhordanáidí a, b, c agus d .

4. Féach, ar deis, graf na feidhme cearnaí $x \rightarrow f(x)$, $x \in \mathbb{R}$.

Sloinn $f(x)$ san fhoirm $x^2 + bx + c$.

Faigh uaidh sin comhordanáidí an phointe a .

5. Tarraing graf na feidhme $f: x \rightarrow 6x - x^2$ san fhearann $0 \leq x \leq 6$.

Is ionann $f(x)$ agus an airde ina méadar a bhain liathróid ghailf amach, ón am a buaileadh í ($x = 0$), go dtí an t-am a thit sí chun talún ($x = 6$).

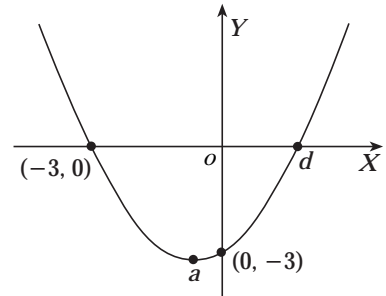
Más ionann gach aonad ar an x -ais agus aon soicind amháin, agus más ionann gach aonad ar an y -ais agus 5 mhéadar, déan an méid seo amach ón ngraf:

- an uasairde a bhain an liathróid amach
- airde na liathróide gailf i ndiaidh $1\frac{1}{2}$ soicind.
- an méid soicindí a thóg sé ar an liathróid 10 méadar os cionn na talún a bhaint amach.
- an méid soicindí a thóg sé ar an liathróid an uasairde a bhaint amach.

6. Féach ar deis graf na feidhme

$$f(x) = x^2 + bx + c.$$

- Faigh luach b agus luach c .
- Faigh comhordanáidí d
- Faigh comhordanáidí a , íospointe an chuair.

7. Féach ar deis graf na feidhme

$$f(x) = -x^2 + 4x + 12.$$

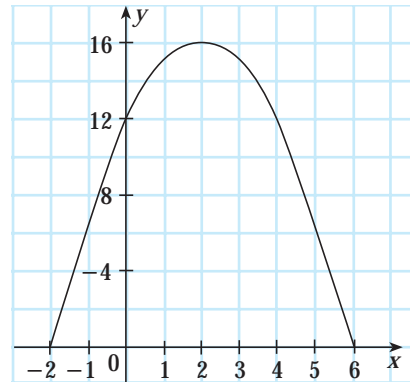
Scrúdaigh an graf agus scríobh síos:

- $f(1)$
- na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = 12$
- cothromóid siméadrachta an chuair.

Is ionann $f(x)$ agus líon na dtacsaithe ag stad tacsaithe ó 6 a.m. ($x = -2$) go dtí 10 p.m. ($x = 6$). Is ionann gach aonad ar an x -ais agus 2 uair an chloig, agus is ionann gach aonad ar an y -ais agus tacsáí amháin.

Déan an méid seo amach ón ngraf:

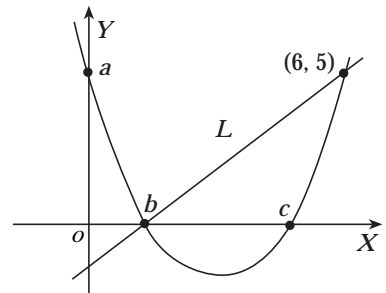
- líon na dtacsaithe ag stad na dtacsaithe ar 12.00 meán lae
- na hamanta a bhí 14 thacsáí ag stad na dtacsaithe
- an méid uaireanta an chloig a bhí 10 dtacsáí nó níos mó ag stad na dtacsaithe.

8. Is éard atá sa chuar ar deis ná graf na feidhme

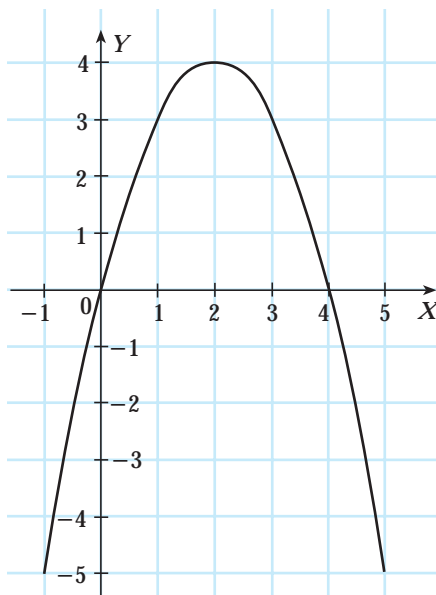
$$f(x) = x^2 - 6x + 5.$$

- Faigh comhordanáidí a , b agus c .
- Tá an pointe b ar an líne L , agus ag $(6, 5)$ a thrasnaíonn L an cuar arís. Más é $g(x) = kx + l$ cothromóid L , faigh k agus l .

9. Más é $f(x) = -x^2 + kx + l$ cothromóid na feidhme a thugtar, faigh luach k agus luach l .

Más iad -1 agus 5 fréamhacha na cothromóide $f(x) = h$, faigh luach h .

10. 16 mhéadar d'fhál sreinge atá ag an bhfeirmeoir seo le clós dronuilleogach a dhéanamh le haghaidh a chuid caorach. Más x méadar ar fad atá cliathán amháin den chlós, taispeáin gurb é achar (A) a bheadh so chlós ná $A(x) = 8x - x^2$.

Tarraing graf de $A(x)$ san fhearann $0 \leq x \leq 8$.

Déan amach an méid seo ón ngraf:

- achar an chlóis, má tá $x = 2.5$
  - an t-uas-achar a bheadh sa chlós, agus luach x lena linn sin
  - dhá luach ar x a fhágann gurb é 12 m^2 an t-achar.
11. Tarraing graf an dá fheidhm seo ar na haiseanna céanna agus ar an scála céanna:
 $f: x \rightarrow 10 + x - 2x^2$ san fhearann $-2 \leq x \leq 3$ agus
 $g: x \rightarrow 3x - x^2$ san fhearann $0 \leq x \leq 3$.

Is ionann $f(x)$ agus an airde ina ciliméadair a bhain diúracán amach ar a shlí isteach, diúracán a scaoileadh ar 5 p.m. ($x = -2$). Is ionann $g(x)$ agus an airde ina km a bhain diúracán bactha amach, diúracán a scaoileadh ón talamh ar 5.10 p.m. ($x = 0$).

Déan an méid seo amach ón ngraf:

- uasairde an diúracáin ar a shlí isteach
- an airde a mbuaileann an dá dhiúracán ar a chéile
- an t-am a bhuaileann an dá dhiúracán ar a chéile.

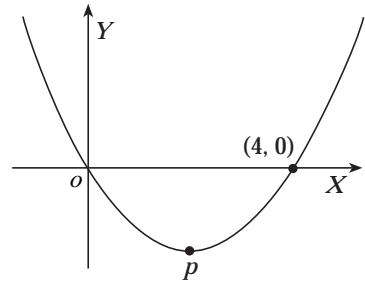
Súil Siar 9

1. (a) Mar seo a shainítear feidhm áirithe: $f: x \rightarrow 8 - 2x$.

- (i) Faigh $f(1)$ agus $f(-4)$.
- (ii) Má tá $kf(2) = f(0)$, faigh luach k .

(b) Ar deis tá graf na feidhme $f(x) = x^2 + bx + c$. Ag an mbunphointe agus ag $(4, 0)$ a thrasnaíonn an cuar an x -ais. Is é p íospointe an chuair.

- (i) Faigh luach b agus luach c .
- (ii) Faigh comhordanáidí p .

(c) Tarraing graf na feidhme $f: x \rightarrow 2x^2 - 3x - 2$ san fhearann $-2 \leq x \leq 3$.

Déan an méid seo amach ón ngraf:

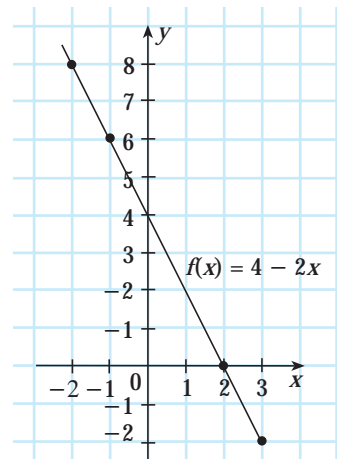
- (i) Íosluach $f(x)$
- (ii) Fréamhacha na cothromóide $2x^2 - 3x - 2 = 0$
- (iii) Fréamhacha na cothromóide $2x^2 - 3x - 5 = 0$.

2. (a) Féach graf na feidhme $f(x) = 4 - 2x$ ar deis.

Scrúdaigh an graf agus scríobh síos an méid seo:

(i) $f(1)$ (ii) $f(0)$ (iii) $f(-2)$.

Má tá $f(-1) = kf(1)$, faigh k .

(b) Bíodh na haiseanna agus an scála céanna agat agus tarraing na graif seo:

- (i) $g: x \rightarrow 1 - x$
- (ii) $f: x \rightarrow 5 - x - 2x^2$ san fhearann $-3 \leq x \leq 2$, $x \in R$.

Déan amach an méid seo ó na graif agat:

- (i) uasluach $f(x)$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 0$
- (iii) na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = g(x)$
- (iv) fréamhacha na cothromóide $-2x^2 - x + 2 = 0$.

3. (a) (i) Más é $\{-2, 0, 2\}$ fearann na feidhme $f(x) = 2x - 1$, faigh raon f .
(ii) Is feidhm é $g: x \rightarrow 2x - 3$. Cad é an luach ar k a dhéanann $g(k) + g(2k) = 0$?
- (b) Bíodh na haiseanna agus an scála céanna agat agus tarraingt na graif seo:
 $g: x \rightarrow -x$ agus $f: x \rightarrow 9 - 3x - 2x^2$ san fhearann $-4 \leq x \leq 2$, $x \in R$.
- (c) Déan an méid seo amach ó na graif i gcuid (b):
(i) uasluch $f(x)$
(ii) na luachanna ar x a dhéanann $f(x) = g(x)$
(iii) fréamhacha na cothromóide $9 - 3x - 2x^2 = 0$
(iv) fréamhacha na cothromóide $6 - 3x - 2x^2 = 0$.

4. (a) Is dhá fheidhm iad $f(x) = 2x^2$ agus $g(x) = 3x - 1$.

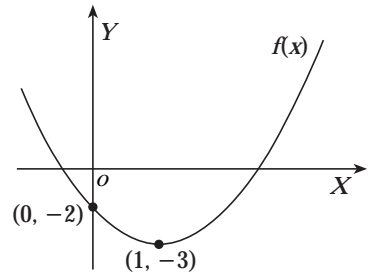
Faigh iad seo (i) $f(3)$ (ii) $g(1)$ (iii) $g(\frac{1}{3})$.
Má tá $f(3) = kg(1)$, faigh k .

- (b) Féach sa léaráid cuid de ghraf na feidhme seo:

$$f: x \rightarrow x^2 + bx + c.$$

Is baill de chuid na feidhme iad na cúplaí a ainmnítear.

- (i) faigh luach b agus luach c .
(ii) Más pointe ar an ngraf é $(2, y)$, faigh luach y .

- (c) Tarraing an graf $f(x) = 2x^2 - 3x - 5$ san fhearann $-2 \leq x \leq 4$.

Déan amach an méid seo ón ngraf:

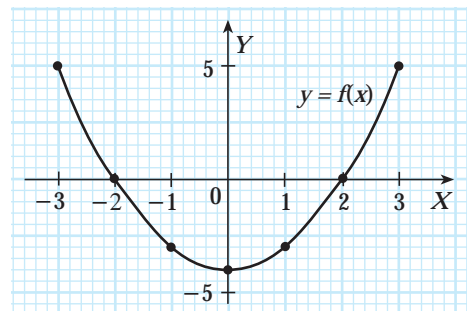
- (i) $f(1.5)$
(ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = 3$
(iii) raon na luachanna ar x a dhéanann $f(x)$ diúltach
(iv) fréamhacha na cothromóide $2x^2 - 3x - 3 = 0$.

5. (a) Féach ar deis graf na feidhme

$$y = f(x).$$

Scrúdaigh an graf, agus comhlánaigh an tábla thíos dá réir:

$x =$	-3	-2	-1	0	1	2	3
$y =$	5						

(b) Bíodh na haiseanna agus an scála céanna agat agus tarraing na graif seo a leanas:

$f: x \rightarrow 3 + x - 2x^2$ agus $g: x \rightarrow 1 - x$ san fhearann $-2 \leq x \leq 3$, $x \in R$.

Déan amach an méid seo ón ngraf:

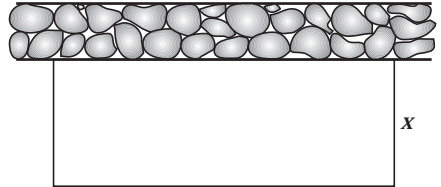
- (i) uasluach $f(x)$
- (ii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = -2$
- (iii) fréamhacha na cothromóide $f(x) = g(x)$
- (iv) an raon luachanna ar x a dhéanann $f(x)$ deimhneach.

6. (a) $f: x \rightarrow 3x - 1$, $x \in R$.

Faigh (i) $f(2)$ (ii) $f(\frac{1}{2})$.

Faigh luach $k \in N$ i gcás go bhfuil $f(2) = kf(\frac{1}{2})$.

Faigh amach an bhfuil $f(h) = kf(1/h)$.

(b) 18 méadar d'fhál adhmaid atá ag an ngarraíodóir seo le cur timpeall ar chlós dronuilleogach glasraí, agus is fál díreach cloch atá ar chliathán amháin aige — féach an léaráid. x méadar ar leithead atá an clós.

Taispeáin gurb é achar an chlóis ná $A(x) = 18x - 2x^2$.

Tarraing graf na feidhme $y = A(x)$ san fhearann $0 \leq x \leq 9$.

- (i) Faigh achar an chlóis le linn do $x = 3$.
- (ii) Faigh an dá luach ar x a fhágann gurb é achar an chlóis ná 30 m^2 .
- (iii) Faigh fad agus leithead uas-achar an chlóis.
- (iv) Cad é an t-uas-achar?

FREAGRAÍ

9. Feidhmeanna agus Graif

Triailcheisteanna 9A

1. (i) -1 (ii) -3 (iii) 1 (iv) -5 (v) -9 2. (i) -3 (ii) -2 (iii) 1 (iv) 1 (v) 13
3. $\{-7, -5, -1, 5\}$ 4. (i) 2 (ii) 1 (iii) -2 5. (i) Níl (ii) Tá 6. (i) 2 (ii) 3 (iii) -2
7. (i) -16 (ii) 0 (iii) $5k - 1$ (iv) $10k - 1$ (v) $10k - 6$ 8. (i) $\pm\sqrt{2}$
(ii) 15 (iii) $-1, 1\frac{1}{2}$
9. (i) $k = 12$ (ii) $k = \frac{8}{9}$ 10. (i) $\{2, 3, 5, 8\}$ (ii) $\{4, 6, 10, 16\}$ (iii) $\{4, 6, 10, 16, 18\}$
11. (i) 7 (ii) 5 12. (i) $\frac{1}{2}, 11$ (ii) 2 (iii) $k = 2\frac{1}{2}$
13. (i) 5 (ii) 15 (iii) $k^2 - k + 3$ (iv) $k^2 + 5k + 9$ 14. (i) $q = -6$ (ii) $-3, -8$
15. $k = \frac{1}{3}$ 16. $a = -7$ agus $b = -1$ 17. $a = 2, b = -3$ 18. $a = 7, b = 1$
19. (i) $\frac{2}{3}$ (ii) $x = \frac{1}{4}$ 20. (i) $0, 9x^2 - 2$ (ii) $k = -2$ (iii) $x = -\frac{1}{2}$ 21. $c = 1, a = -1, b = 0$
22. (i) $k = 3$ (ii) $k = -4$ nó 2

Triailcheisteanna 9B

4. (i) 4 (ii) 6 (iii) 1 5. (i) 4 (ii) 1 (iii) 5 (iv) -3 (v) 5 6. $(3, 2)$ 8. $(2, 0)$

Triailcheisteanna 9C

1. (i) $(0, 0)$ agus $(4, 0)$ (ii) $x = 4.6$ nó -0.6 (iii) $(2, -4)$ (iv) $x = 2$
2. (i) $x = -1$ nó $x = 1\frac{1}{2}$ (ii) $x = -1.9$ nó $x = 2.4$ 3. (i) 10 agus -6 (ii) -1.5 agus 3.5
(iii) -2.5 agus 4.5 (iv) $(1, -6)$ (v) -6 (vi) $-1.5 < x < 3.5$
4. $y = -4, 0, 2, 2, 0, -4, -10$ (ii) (a) $x = -1$ nó 2 (b) $x = -1.8$ nó 2.8 (iii) $(\frac{1}{2}, 2\frac{1}{4})$
(iv) $-1 \leq x \leq 2$
5. (i) 2 (ii) $x = 0$ nó $3\frac{1}{2}$ (iii) $x = 0.1$ nó 3.3 (iv) $(1\frac{3}{4}, 3\frac{1}{8})$ (v) $\frac{1}{2} < x < 3$
6. (i) -4 agus 6 (ii) $x = -3$ agus 2 (iii) $x = -3.7$ agus 2.7 (iv) $x = -1$ agus 3
(v) $-1 \leq x \leq 3$ (vi) $x = -2.6$ nó 1.6 (vii) -4
7. (i) $x = -3.8$ nó 0.8 (ii) $x = -3.3$ nó 0.3 (iii) $x = -2.4$ nó 0.4 (iv) -5.25
8. (i) $x = -0.6$ nó 2.6 (ii) $x = -1.2$ nó 3.2 (iii) $(1, -5)$ (iv) $x = 1$ (v) $x = -2$ or 4
(vi) $-0.6 < x < 2.6$
9. (i) $x = -1$ nó 4 (ii) $x = -0.5$ nó 3.5 (iii) $x = -0.4$ nó 2.4 (iv) $(1\frac{1}{2}, 6\frac{1}{4})$ (v) $-1 < x < 4$
10. (i) $x = 0, 2$ (ii) $x = -0.6$ agus 2.6 (iii) $x = 0.4$ agus 2.6 (iv) $x = 1$ (v) $x = -0.9$ agus 2.9
(vi) $x = -0.75$ agus 2.75 (vii) $0 < x < 2$

11. (i) $x = -1$ nó 1.7 (ii) $x = -1.3$ nó 2 (iii) $x = -1.75$ nó 1.75 (iv) $(\frac{1}{3}, -5\frac{1}{3})$ nó $(0.3, -5.3)$
 (v) $-1.75 < x < 1.75$

Triailcheisteanna 9D

1. (i) $b = -5, c = 0$ (ii) $(2\frac{1}{2}, -6\frac{1}{4})$ (iii) $x = \frac{5}{2}$
 2. (i) 5.25°C (ii) 1 p.m. (iii) 9.25 a.m. agus 4.35 p.m. (iv) 10 n-uaire
 3. $a = (1, 0), b = (-3, 0), c = (0, -3), d = (-1, -4)$ 4. $f(x) = x^2 - 2x - 3; a = (3, 0)$
 5. (i) 45 méadar (ii) 34 méadar (iii) 0.4 soicind agus 5.7 soicind (iv) 3 shoicind
 6. (i) $b = 2, c = -3$ (ii) $(1, 0)$ (iii) $(-1, -4)$
 7. (i) 15 (ii) 0.4 (iii) $x = 2$ (iv) 15 (v) 11.00 a.m. agus 5.00 p.m. (vi) 10 n-uaire
 8. (i) $a = (0, 5), b = (1, 0), c = (5, 0)$ (ii) $k = 1, l = -1$ 9. $k = 4, l = 0; h = -5$
 10. (i) 13.75 (ii) $16 \text{ m}^2; x = 4$ (iii) $x = 2$ agus $x = 6$.
 11. (i) 10.1 km (ii) 1.6 km (iii) 5.21 p.m.

Súil Siar 9

1. (a) (i) 6 (ii) 16 (iii) $k = 2$ (b) (i) $b = -4, c = 0$ (ii) $(2, -4)$ (c) (i) $-3\frac{1}{8}$
 (ii) $x = -\frac{1}{2}$ nó 2 (iii) $x = -1$ nó $2\frac{1}{2}$ 2. (a) (i) 2 (ii) 4 (iii) 8; $k = 3$
 (b) (i) 5.1 (ii) $x = -1.8$ nó 1.4 (iii) $x = -1.4$ nó 1.4 (iv) -1.3 nó 0.8
 3. (a) (i) $\text{Raon} = \{-5, -1, 3\}$ (ii) $k = 1$ (c) (i) 10.1 (ii) $x = -2.7$ nó 1.7 (iii) $x = -3$ nó $1\frac{1}{2}$
 (iv) -2.6 nó 1.1 4. (a) (i) 18 (ii) 2 (iii) 0; $k = 9$ (b) (i) $b = -2, c = -2$ (ii) -2
 (c) (i) -5 (ii) $x = -1.4$ nó 2.9 (iii) $-1 < x < 2\frac{1}{2}$ (iv) $x = -0.7$ nó 2.2

5.

(a)

$x =$	-3	-2	-1	0	1	2	3
$y =$	5	0	-3	-4	-3	0	5

- (b) (i) 3.1 (ii) $x = -1.4$ nó 1.9 (iii) -0.6 nó 1.6 (iv) $-1 < x < 1\frac{1}{2}$
 6. (a) (i) 5 (ii) $\frac{1}{2}; k = 10; \text{Níl}$ (b) (i) 36 m^2 (ii) $x = 2.2$ nó 6.8 (iii) 9 m faoi $4\frac{1}{2}$ m
 (iv) 40.5 m^2